

Paulina Siegień

Královec

Město pohádka

„Dům Sovětů je přece
ekvivalent hradu.“

absynt
prokletí/reportéři

absynt

Paulina
Siegień
Královec.
Město pohádka

Přeložila Michala Benešová

Prokletí reportéři
Absynt 2023

Obsah

7	Hranice
33	Kantův hrob
65	Královská hora
81	Dům Sovětů
105	Synagoga
131	Němci
157	Rusko
191	(Bez názvu)
221	Berlínka
247	Doslov
251	Bibliografie

Copyright © Paulina Siegień, 2021

Cover art © Pavlína Morháčová a Michal Lašán

Translation © Michala Benešová

ISBN 978-80-8203-462-5

Hranice

Chtěl bych zdůraznit, že kořenem německého zla je Prusko.¹

I

Ač se to nezdá, Polsko hraničí s Ruskem na severu, nikoli na východě.

Sedmičku čili státní silnici číslo 7 slepili za komunistů severně od Varšavy z různých kousků, čímž vznikla jedna z nejvýznamnějších dopravních tras v Polsku vedoucí k přístavům takzvaného Trojměstí.

Jakmile se objeví směrové tabule označující sjezd na Mławu (cestou z Varšavy to bude po levé straně), na obzoru lze v dálce zahlédnout věže kostela sv. Trojice. Znamý, srdci blízký tvar. Novobaročno, katolická tradice, Polsko.

O několik desítek kilometrů dál, tentokrát po pravé straně, se nad městem Nidzica tyčí jiné věže. Červené, hranaté, zakončené nevysokými špičatými střechami. Jsou to věže křížáckého hradu ze 14. století. Pozůstatek germánské kultury.

Někde mezi těmito čtyřmi věžemi vedla hranice mezi obnoveným polským státem a německou provincií Východní Prusko, těžce vydobytá 11. července 1920. Dál procházela mezi Kurpiemi a Mazurskou jezerní oblastí, mezi městy Myszyniec a Szczytno, Kolno a Pisz. Když dnes cestujete z Bělostoku do Ełku, je mezi Grajewem a vesnicí Prostki jasně vidět. Krajina se náhle proměňuje, kola automobilu sjíždějí z asfaltu na kostky. Pneumatiky rachotí a po obou

---

1 Winston Churchill, Teherán, 1. prosince 1943. Český překlad cit. podle: <https://www.valka.cz/11037-Zaznam-Teheranske-konference-7-dil>

stranách cesty vyrůstají jako muchomůrky podsadité domky s velkými plochami střech pokrytých keramickými střešními taškami. Za domy se rýsují chlévy z cihel či kamene a obzor zdobí vysoké a štíhlé kostelní věže připomínající kosmické rakety. Ještě před pár desítkami let to nebyly katolické kostely. V obci Bogusze podél toku řeky Elk stojí v lese hraniční sloup ze 16. století. Postavili ho v roce 1545 jako připomínku vytyčení státních hranic mezi Pruským vévodstvím, Korunou polského království a Litevským velkoknížectvím. Tato slavnost ukončila spor o průběh hranic mezi oblastmi ovládanými Zikmundem II. Augustem a někdejším územím křižáckého řádu, jemuž po sekularizaci a složení lenního holdu polskému králi vládl Albrecht Hohenzollernský.

Sloup v Boguszích po staletí plnil svoji roli, bez ohledu na dějinné zvraty, uzavírané unie, vedené války a zábory území. Tímto místem vždy procházela nějaká důležitá hranice. To se změnilo v roce 1945, přesně čtyři sta let poté, co byl sloup postaven. Jako vzpomínku tu vytyčili alespoň hranici mezi vojvodstvími.

Odtud vedla hranice na sever, západně od měst Suwałki a Augustów. Ještě dál na severu protínala jezero Vištytis, už mezi Pruskem a Litvou, podél řek Liepona, Šešupė a Širvinta. Dnešní litevsko-ruská hranice prochází téměř stejnými místy, jen ta původní hranice se na rozdíl od současné nestáčela na západ spolu s tokem řeky Němen, ale protínala ji a oddělovala tak Klaipėdský kraj, kterému Němci říkali Memelland a který ještě mezi oběma světovými válkami dobyla Litva.

„Cesta do Východního Pruska je daleká,“ píše ve známé meziválečné reportáži *Po stopách Smętki* Melchior Wańkowicz. „Daleká kvůli pasovým kontrolám. Daleká kvůli jiné měně, kvůli jinému jazyku, kvůli chybějící úmluvě o turistickém ruchu i nepřilíš přívětivým výrazům místních. Daleká kvůli chybějícím cestám. (...) Do země tří tisíc jezer, do země

hlubokých lesů, která by se mohla stát letním salonem Varšavy, tak jedeme celou noc.“²

Uplynulo několik desítek let a hraniční přechody už tu nenajdeme, měna i jazyk jsou stejné a Mazury se skutečně staly letním sídlem Varšavy. Možná už nemusíme strávit celou noc ve vlaku jako Wańkowicz se svou dcerou, protože Varšava obvykle preferuje automobil, ale cesta je stále dlouhá, prochází vesnicemi i městečky a kolem klikatých silnic neustále přibývají kříže osvětlené svíčkami. Z Mazur, jimiž projížděl Wańkowicz v doprovodu téměř čtrnáctileté Marty, které říkal porůznu, ale nejčastěji Tirliporek, nezůstalo kromě krajiny a zbytků architektury téměř nic. Reportér dcerku ještě ve vlaku varoval, že němčinu, kterou se kvůli plánované cestě tak horlivě učila, možná nebude vůbec potřebovat, protože míří do země, kde se mluví polsky.

Wańkowicze zajímalo nejen Východní Prusko, ale především pohraniční oblasti Mazur a Povislí. U německých úřadů si obstaral povolení k cestě po tomto regionu, protože se chtěl na vlastní oči přesvědčit, proč v plebiscitu z roku 1920 hlasovalo pro připojení k Polsku jen osm obcí, přestože v jižních okresech Východního Pruska žilo početné polské obyvatelstvo. Označil toto hlasování za strašlivou polskou porážku. Zároveň však velice dobře chápal, co k takovému výsledku vedlo. Z iniciativy Německa se mohli místní vyslovit buď pro Polsko, nebo pro Východní Prusko. Šlo o úskok, úřady spoléhaly na silnou identifikaci místních s regionem. Proč by měli lidé, jejichž předci žili po staletí v Prusku, náhle zatoužit po „stěhování“? Kromě úskoku s plebiscitem, intenzivní německé propagandy a nátlaku na ty, kteří pěstovali polskou tradici, pokládali obyvatelé Mazur polský stát za cosi efemérního a velice nejistého a tento pocit ještě posilovala právě probíhající bolševická ofenziva. Kdo by si

---

2 M. Wańkowicz, *Na tropach Smętka*, Krakov 1974, s. 23.

vědomě vybral riziko, že se ocitne v hranicích bolševického Ruska, kde sice oheň občanské války dosud nevyhasl, ale ono se přesto rozhodlo rozšířit plamen revoluce dál na Západ?

Zlověstným duchem svého vyprávění učinil Wańkowicz Smętka, postavu z místního folkloru. Právě Smętkovi připisal všechny podvody, lži, neúspěchy a porážky, jež umožnily germánskému živilu, aby se v Prusku rozšířil. Polského reportéra to dráždilo, neustále ve své knize dokládal, že pruská území jsou s Polskem spojena životně důležitými geoeconomickými zájmy. Dojde-li k narušení těchto vazeb, utrpí nejen obyvatelé Mazur, ale i němečtí obyvatelé Východního Pruska. Wańkowicz čtenářům objasňuje složitou historickou i aktuální situaci, klepe na dveře polských organizací a spolků, setkává se s představiteli aparátu Třetí říše, kteří ho neustále sledují. Tu více, tu méně diskrétně. Cestu podnikl v létě roku 1935, kdy už Německu vládl Adolf Hitler. Wańkowicz tuší, že poklidné soužití mezi Poláky a Němci ve Východním Prusku přestalo být možné. Konflikt nabývá na intenzitě.

Německo první světovou válku prohrálo, ale učinilo si z této války velký pomník. V srpnu 1914 rozdrtil maršál Paul von Hindenburg ruskou armádu u Tannenbergu a v německých představách se najednou všechno slilo v jedno. Křížácký stát s německou Říší, carská armáda s polskými a litevskými rytíři. Z dějin se stala hra analogií, ale Němci dospěli k závěru, že se kruh uzavřel a oni dostali šanci na zaslouženou odvetu.

Německý východ, pojem zatížený nacistickou propagandou, začal mezi válkami hrát klíčovou roli v procesu formování moderní německé identity. Vítězná bitva byla chápána jako odvěta za ostudnou porážku u Grunwaldu v roce 1410 a posílila základy této identity. Hindenburg se stal největším národním hrdinou a spasitelem Východního Pruska.

O deset let později byl na poli u Hohensteinu, dnešního Olsztynku, nedaleko hranic s polským státem slavnostně

položen základní kámen budoucího pomníku připomínajícího vítězství u Tannenbergu. Událost sledovalo několik desítek tisíc lidí. V roce 1927 už bylo pamětní místo navrženo dvěma architekty, bratry Krügerovými, hotové. Vzniklo tam rozlehlé prostranství obklopené osmi masivními věžemi, každá z nich měřila třiadvacet metrů. Dvacet let po bitvě, v roce 1934, tam byl pohřben Paul von Hindenburg, ačkoli si to sám nepřál. Tannenberg-Denkmal se změnil v mauzoleum. Na maršálův pohřeb přijel Adolf Hitler, aby sám převzal atributy hrdiny a spasitele. Z místa připomínajícího bitvu u Tannenbergu se stal nacistický Stonehenge, symbolická kolébka německého národa.

Wańkowicz místo paměti v Tannenbergu navštívil, nazýval ho „novokřížáckým pomníkem“. Posadil se na nedaleké lavičce, potřeboval trochu času na přemýšlení.

„Ne, tannenberský pomník, pomník z obrovského množství cihel, mramoru, bronzu a oceli, pomník německého programu na východě není svorníkem, jenž by epopej definitivně a jednou provždy uzavřel. Epopej pokračuje,“ poznamenal si.³

Wańkowicz a jeho dcera ještě zastihli svět, který se pomalu začal chýlit ke svému konci. K tomu došlo 1. září 1939 v Gdaňsku, když bitevní loď Schleswig-Holstein nad ránem vystřelila první salvy na polský vojenský sklad na poloostrově Westerplatte. To vše se odehrávalo blízko, téměř za humny, ale v Královci si zlověstnou váhu těchto událostí připouštěl málokdo.

Těžko říct, kdy si obyvatelé Východního Pruska uvědomili, že katastrofa je nevyhnutelná. V roce 1943, kdy už Rudá armáda překročila linii Dněpru a zatlačila zbytky Wehrmachtu na západ, goebbelsovská propaganda dál otravovala mozky

---

3 Tamtéž, s. 330.

Němců. Slova jako „porážka“ nebo „prohrát“ ve svém slovníku neměla. Mužů i chlapců ubývalo, dopisy z fronty přestávaly chodit, ale Němci ještě chtěli věřit ve vítězství. Zvláště ve Východním Prusku vyhlíželi nového Hindenburga, který Rusy zastaví podobně jako v roce 1914.

Vůdci tří zemí protihitlerovské koalice už si však německé tělo porcovali. Především se snažili rozředit prušácký duch boje, hierarchie a slepé poslušnosti, jemuž zvláště Churchill připisoval jen to nejhorší. Stejně jako Wańkowicz Smętkovi.

Událo se to v době oběda 1. prosince 1943. Možná někomu v Královci vypadla z ruky vidlička, na kterou napichoval královecké klopsy (samozřejmě s kaparovou omáčkou, protože bez kaparů by to nebyly žádné Königsberger Klopse, nýbrž obyčejné masové koule). Právě v tu chvíli Winston Churchill v dalekém Teheránu navrhl, aby poválečné Polsko vymezovala z jedné strany Curzonova linie a z druhé řeka Odra, a to včetně Východního Pruska a Opolí.

Na okamžik možná zhaslo světlo v královeckých domácnostech, továrnách, nemocnicích, školách a na úřadech, když na tento návrh reagoval Josef Stalin slovy o tom, že Rusové nemají žádný nezamrzající přístav v Baltském moři. Hodily by se jim proto Královec a Klajpeda, a k tomu odpovídající část území Východního Pruska. Jak Stalin zdůraznil, jde navíc o historicky slovanské oblasti.⁴ Tato slova se po válce pokusí doložit sovětská archeologická expedice, ale bez úspěchu. Dokonce i v temném období stalinismu se v Sovětském svazu našli badatelé, kteří nedokázali lhát na objednávku a protiředit historickým faktům.

---

4 Viz Czwarte posiedzenie konferencji szefów rządów ZSRR, USA i Wielkiej Brytanii, 1 grudnia 1943 r. In: *Teheran-Jalta-Poczdam. Dokumenty konferencji szefów rządów trzech wielkich mocarstw*, do polštiny přeložili W. Daszkiewicz a A. D. Rotfeld, Varšava 1972, s. 87.

Stalinská interpretace dějin Východního Pruska však byla neobyčejně vlivná a v Kaliningradské oblasti se s ní lze setkat dodnes.

Churchill tehdy v Teheránu se Stalinem souhlasil, že je to velice zajímavý návrh, se kterým by se měl blíže seznámit. Začátkem února 1945 pak prezident Spojených států Franklin Delano Roosevelt v Jaltě souhlasil, aby byly Polsku přiznány územní „kompenzace na úkor Německa, konkrétně Východní Prusko jižně od Královce a Horní Slezsko až k Odře“.⁵

Jižně od Královce, který už si vyjednal Stalin.

Šestá z dohod přijatých v Postupimi na poslední mírové konferenci tří velkých mocností nesla název *Město Královec a přilehlá oblast*. Psalo se v ní:

Konference zkoumala návrh sovětské vlády, aby až do konečného vyřešení územních otázek při mírovém uspořádání vedl úsek západních hranic Svazu sovětských socialistických republik, který přilehlá k Baltickému moři, od bodu na východním břehu Gdaňského zálivu k východu, severně od Braunsbergu-Goldapu k bodu, kde se setkávají hranice Litvy, Polské republiky a Východního Pruska.

Konference v zásadě schválila návrh sovětské vlády na definitivní odevzdání města Královec a přilehlé oblasti, jak bylo právě popsáno, Sovětskému svazu s tou výhradou, že vlastní hranici přezkoumají znalci.

President Spojených států a britský ministerský předseda prohlásili, že budou tento návrh konference při budoucím mírovém uspořádání podporovat.⁶

---

5 Piąte posiedzenie w Pałacu Liwadyjskim, 8 lutego 1945 r. In: tamtéž, s. 169.

6 Miasto Königsberg i przylegający do niego obszar. In: *Teheran-Jalta-obszar*, tamtéž, s. 473. Český překlad cit. podle: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/protokol-postupimske-konference-2-srpna-1945/>

Východní Prusko tak rozdělila dlouhá rovná čára procházející napříč Viselskou kosou, jižně od Mamonova (Święta Siekierka, respektive Heiligenbeil) a severně od vesnice Święta Lipka (Heiligelinde), mezi Bartoszcami (dříve Barsztyń) a Bagrationovskem (polsky Iława Pruska), masivem Rominckého pralesa a mezi městy Goldap (Geldapè) a Gusev (Gumbinè). Byla to nová hranice mezi Polskem a Sovětským svazem.

K obyvatelům Mazur a Varmie se dějiny zachovaly bezohledně. Němci jim nedůvěřovali, protože byli příliš slovanští, příliš polští. Poláci jim nedůvěřovali, protože byli příliš germánští, příliš němečtí. Melchior Wańkowicz si polský triumf jistě představoval jinak, v roce 1945 však bylo území Varmie, Mazur a Povislí připojeno k Polsku. Nejspíš by ale všechno svedl na hanebné figle ďábla Smętky.

Po druhé světové válce se už žádné plebiscity nekonaly. Místo demokracie, jakkoli falešné, se v nebývalé míře začalo využívat sociální inženýrství. Němci byli vyvezeni, Poláci přivezeni. Každý, kdo si tehdy nebyl jistý sám sebou, kdo chodil do katolického kostela, ale mluvil bělorusky, kdo chodil do protestantského kostela, ale mluvil mazurským nářečím, ten se mohl dopustit fatální chyby a zůstat na špatné straně hranice, tedy na špatné straně historie. Která strana je ta správná, to si musel ujasnit každý sám, ale hlavně to musel udělat včas. Správný vlak nebylo těžké propásnout.

Smętek zůstal, takže se za Němce nejspíš nepovažoval. Dnes se vznáší nad vesnicemi s opuštěnými JZD. Celé rozlehlé východopruské pohraničí, o němž Wańkowicz psal a kde se mísily polské, německé a litevské vlivy, se topí v blátě.

Východopruská operace čili sovětská ofenziva, jejímž cílem bylo odstřížení Východního Pruska od zbylých částí Říše, začala 13. ledna 1945. Trvala dlouho, až do začátku dubna. Sám Královec byl dobyt během tří dnů, generál Otto von Lasch se v pevnosti vzdal 9. dubna. O měsíc později

už byla sovětská armáda v Berlíně. Tanky a pušky zpečetily změnu hranic na mapě této části Evropy, o nichž se diskutovalo v Teheránu a v Jaltě. Postupim už pak byla pouhou formalitou.

I na nádraží v Královci, záhy přejmenovaném na Kaliningrad, se objevily vlaky plné lidí. Poslední Němci opustili Sambii a Natangii, stejně jako zmizeli z Varmie a Mazur. Šlo o ty, kteří už dřív neutekli na západ, kteří přežili válku i několik let nové sovětské vlády. Místo nich táhly bachraté lokomotivy z východu vagony se sovětskými lidmi. Dějiny Východního Pruska se završily.

II

Pohraničí, to je vzájemné prolínání. Ať už použijeme jakékoli slovo – kultury, národy, etnické skupiny –, sousedí spolu, stýkají se, navazují vztahy. Obraz pohraničí není ospalou, smírnou selankou. Hranice je místem konkurenčního boje a život kolem ní připomíná přetahování lanem. Zkušenost učí, že vztahy v pohraničí bývají spíš špatné než dobré, promítá se do nich strach; v pohraničí cosi neustále visí ve vzduchu. Kypí tam křivdy a konflikty. Málokdy jsou si tam totiž sousedé rovni. Přesto se sousední světy propojují, jeden s druhým se neoddělitelně splétají do tlustého uzlu. Čím déle to trvá, tím těžší je ho rozplést. Nanejvýš ho lze rozseknout.

Podél polsko-ruské hranice žádné pohraničí neexistuje. Nic tady nestihlo srůst, promísit se, proplést. Po obou stranách této rovné čáry, kterou Stalin narýsoval na mapě ostrou tužkou, žijí lidé, kteří tam byli přivezeni, noví místní. Několik desítek let ani neměli šanci se poznat. Na hranici existovalo několik bran, všechny ale byly neprodyšně uzavřené.

Do sovětského Královce nemohl přijet každý. Několik prvních poválečných let tu fungoval režim „zakázaného příhraničního pásma“, i sovětští občané se do Kaliningradské oblasti mohli dostat jedině s propustkou. Všichni obyvatelé

museli mít pasy (což bylo pro kolchozníky, které sem sváželi ze Sovětského svazu, výhodné, protože je to odpoutávalo od půdy a poskytovalo jim to možnost volného pohybu) a museli zde mít trvalé bydliště. Možnosti teprve nedávno zřízené sovětské správy však byly omezené, takže vymáhání těchto požadavků zdaleka neprobíhalo ideálně. Na konci padesátých let došlo ke zmírnění podmínek pro vstup a pohyb obyvatel SSSR, avšak pro cizince zůstala Kaliningradská oblast až do konce osmdesátých let uzavřená. Zejména pro ty z nepřátelského imperialistického Západu.

Výjimkou z tohoto pravidla byla sousední bratrská Polská lidová republika, konkrétně olštýnské a elbląské vojvodství. Ještě před perestrojkou existovalo cosi, co by se dalo nazvat přeshraniční spoluprací – organizované výjezdy pečlivě vybraných školních skupin, skautů či stranických funkcionářů, oficiální delegace či sousedská vystoupení hudebních těles. To vše bylo regulováno komunistickou mocí, pečlivě plánováno a na vše bedlivě dohlížely tajné služby. Pohraničníci pak na okamžik otevřeli brány v Gronowu či Bezledech, aby tamtudy mohl projet autobus. Jiné polské regiony neměly na „sousedskou spolupráci“ s Kaliningradskou oblastí nárok, takže kupříkladu návštěva studentů z Varšavy byla nemyslitelná, ale vystoupení známého umělce už se uskutečnit mohlo. Zejména v sedmdesátých letech, v době zdánlivé stability gierkovského Polska a brežněvovského Ruska, vzájemné kontakty posílily. Na konci sedmdesátých let vystoupil v kině Rusko v centru Kaliningradu Czesław Niemen. Sál byl zcela vyprodáný.

Ani Rusové z Kaliningradu nemohli jezdit do Polska, ačkoli z města je to k hranici sotva padesát kilometrů. Sovětská televize však přenášela hudební festivaly v Sopotech, Opolí a Kolobřehu. V Sovětském svazu úspěšně působili polští umělci. Každý tam znal Edytu Piechovou, v Polsku už poněkud zapomenutou, Annu German přímo zbožňovali a Barbara Brylská,

kteřá si zahrála v novoroční komedii omylů *Šťastný nový rok*, se navždy zapsala do kánonu ruské kultury. Život v Polsku, který v Kaliningradu znali z televize, časopisů a vysílání rozhlasových stanic lovených v éteru, byl neobyčejně lákavý, ale nedosažitelný, ač ležel na dosah ruky. V osmdesátých letech se v Kaliningradu nedaly sehnat ani polsko-ruské slovníky. Moje známá si svůj první slovník přivezla z výletu do Jerevanu, kde jich v knihkupectvích ležely mraky. Polsko bylo blízko, nikoli za železnou oponou, ale za tlustým, těžkým plyšovým závěsem, který nemohl obyčejný smrtelník odhrnout.

Hraniční přechody neexistovaly. Když Polsko a Sovětský svaz ve druhé polovině osmdesátých let podepsaly dohodu o malém pohraničním styku, byla vytvořena kontrolní stanoviště, ale pouze pro obsluhu lokálního pohybu. Na seznamu obcí, jež mohly dohodu využívat, nefigurovala velká města. Ani Olštýn, ani Elbląg, ani Kaliningrad. V propustce bylo třeba uvést cíl cesty a jméno příbuzných, za nimiž člověk jel. Na opačné straně hranice měl ale příbuzné málokdo, až na vzácné případy, kdy vlny přesídlování rodinu rozdělily a ta už se nestihla opět spojit, než se opona zatáhla.

V roce 1991 nahradila jednotky Vojska ochrany hranic Pohraniční stráž. V roce 1992 uzavřela polská vláda s jelsinovským Ruskem dohodu o sousedské spolupráci a sousedi se konečně začali navštěvovat. Hraniční přechody se mezinárodní dopravě otevřely až později. Sentimentální cesty Němců na území, kde strávili dětství, však začaly už na přelomu osmdesátých a devadesátých let, jen museli do Kaliningradu mířit přes Litvu.

III

Braniewo je na první pohled obyčejné polské okresní město. Necelých dvacet tisíc obyvatel, v centru nevysoké paneláky po křiklavém, byť už lehce omšelém zateplení. Pár předválečných domů. Hodně staveb z červených cihel.

U hlavní křižovatky komunistická krabice, sídlo městského úřadu a kdysi místního výboru strany. Naproti supermarket Biedronka s parkovištěm. Kulturní dům s kinosálem, menší hotel Warmia. Čínské tržiště. V páteční večery tam na opuštěném náměstí mezi stánky posedává zdejší mládež. Stejně jako v hledišti amfiteátru na vodě, ačkoli jeviště je prázdné, nikdo tam nevystupuje.

Impozantní budovou železničního nádraží prochází jen průvan, pokladny jsou zavřené. Lístky na vlak do Olštýnu si musíte koupit u průvodčího. Do jiných měst odsud vlaky nejezdí, i když obyvatelé Braniewa by stokrát raději využívali vlak do Gdaňsku. Olštýn, hlavní město Varmijsko-mazurského vojvodství, se nerozvíjí tak rychle, mladí lidé z Braniewa mají raději Trojměstí. Na druhou stranu po rekonstrukci silnic kolem Braniewa trvá cesta autem do Gdaňsku méně než vlakem do Olštýnu.

Pošta, školy, fotbalová hřiště, secondhandy, lékárny, pár barů. Všechny bary, ať už ten modernější, s burgery a stoly překrytými károvanými ubrusy, nebo ten naproti, kde vládne umakart a duch lidového Polska, čepují pivo Braniewo z místního pivovaru. Několikrát jsem slyšela, že je to ta nejlepší věc, jaká v Braniewu vznikla.

K hranici s Kaliningradskou oblastí je to z Braniewa ještě pár kilometrů. První užitek ze sousedství se projevil v devadesátých letech, když se rozpadl Sovětský svaz a spolu s ním i přísné předpisy týkající se pohybu. V okolí začal fungovat příhraniční obchod, společný byznys, někdy pochybný, někdy zkrátka pololegální. Lidé využívali politického i právního chaosu. Tak vypadalo první větší setkání sousedů. Mohl to být začátek příběhu nového pohraničí, avšak kvůli odlišnému politickému směřování Polska a Ruska k tomu nedošlo. V té krátké době, kdy se režim na hranici uvolnil, se narodila Ania Kruczyńska z Braniewa. Dcera Rusky a Poláka. Člověk pohraničí, které neexistuje.

„Bylo to v devadesátých letech. Moje máma sem s babičkou jezdila prodávat proutěné koše. Přivydělávaly si, protože život v Kaliningradu byl tehdy těžký. Můj otec pracoval u pohraničnicků, uviděl mámu a zamiloval se do ní. Na první pohled. Měl ale problém, byl totiž ženatý. Rozvedl se a začal jezdit za mojí mámou do Kaliningradu. Nedal jí pokoj, chodil za ní, postával před jejím domem s květinami. Máma nakonec podlehla a souhlasila, že si ho vezme. Otec byl z Elblągu, máma z Kaliningradu, došli k závěru, že zůstanou na půl cesty, v Braniewu. Ze začátku bydleli v hotelu Astra na ulici Žeromského, ten už neexistuje, vyhořel. Když jsem se narodila, žili na Královecké. Zhruba ve stejné době otce vyhodili, protože jeho kolega prasknul, že přišel do práce opilý. Tehdy všichni chodili do práce opilí a v práci pili, to bylo v pořádku, takže je možné, že šlo o něco jiného. Nevím a už se to určitě nedozvím. Otce každopádně vyhodili. Z táty se tak stal pohraničnick bez práce a z mámy Ruska, co sedí v cizím městě doma s malým děckem.“

Pomohli známí, zapojili Anniny rodiče do směnářského byznysu. Matka Olga začínala jako pokladní. Ve volných chvílích se učila polsky. Ze začátku si na ni lidé v Braniewu ukazovali prstem, protože měla přízvuk, říkali, že je Rusanda. Přítomnost Rusky, ne chvilkovou – aby na trhu něco prodala a něco koupila a potom si to odvezla domů, do Kaliningradu –, ale trvalou, považovali v městečku nedaleko ruské hranice za anomálii. Olgu to mrzelo, rozhodla se proto, že bude číst nahlas polské noviny, až do chvíle, kdy ten zatracený přízvuk přestane být slyšet. Naučila se to, dnes v jejím hlase neznamenáte nic východního.

„Mě se to zase tolik nedotklo. Na základní škole jsem měla spolužáky různého původu, různého vyznání, dokonce i různé barvy pleti. Byla tam Ukrajinka, byla holka z Arménie, děti svědků Jehovových, a nikdo na ně neukazoval jen proto, že nechodí na hodiny náboženství. To, že je

moje máma Ruska, nikoho nezajímalo. Ani když se rodiče rozvedli, nikdo ve škole z toho aféru nedělal. Venku už ale ano. Tam si mě dobírali, pokřikovali něco o rusáckých kurvách... Dneska se sama dívím, že tak malé děti dovedly tolik nadávat. Máma se tehdy chtěla vrátit do Kaliningradu, ale já jsem prosila, ať to nedělá. Tady jsem chodila do školy, měl jsem tu kamarádky, jako dítě jsem si vůbec neuměla představit, že se z Braniewa odstěhujeme. Takže jsme zůstaly, máma měla svoji směnárnu a nějak nás uživila. Podruhé se vdala. Vychoval mě můj otčím, ne otec. Když mě na ulici někdo obtěžoval, otčím všechno vyřešil.“

Jdeme se projít po městě. Braniewo je starší bratr Kaliningradu. V roce 1254 získal Brunsberg městská práva, rok předtím, než křižáci ovládli ústí řeky Pregoly. Město usilovalo o status hlavního města Varmie, která se v rámci Východního Pruska osamostatnila, a tamější biskupové získali značnou autonomii. V období reformace se Varmie, podléhající polským králům, stala baštou katolické církve. Zde působil biskup Stanisław Hozjusz, charismatický kazatel a hlasitý zastánce protireformace, autor spisu *Confessio fidei catholicae christiana*. Braniewo se díky němu stalo živým náboženským centrem regionu. Hozjusz do města přivedl jezuity, kteří zde založili gymnázium a seminář. V roce 1571 se k nim přidaly řeholnice řádu sv. Kateřiny. Řád existuje dodnes, na louce za rozlehlou klášterní budovou z červených cihel se pasou krávy.

Procházíme s Annou kolem budovy Collegium Hosianum, kde sídlí několik odborných škol. V trávě na dvoře leží barevné koule, model sluneční soustavy. Obyvatelé Braniewa jim říkají zkratka „koule“. Stejně jako znamení zvěrokruhu na fasádě sídla městského úřadu připomínají úspěchy jiného varmijského duchovního, Mikuláše Koperníka, který v soušedním Fromborku pronikal do tajů astronomie.

Naproti Hosiana se nachází parkoviště „u katedrály“, místo, kde se schází zdejší mládež. Do konce sedmdesátých let připomínala braniewská bazilika svaté Kateřiny Alexandrijské ruinu, stejně jako katedrála v Královci, respektive Kaliningradu. Každý v Braniewu slyšel o knězi Tadeuszi Brandysovi, duchovním obdařeném nevyčerpatelnou energií, který svatostánek ještě za komunismu s obrovským úsilím opravil.

S těmito slavnými osobnostmi a barvitou historií kontrastuje banální současnost okresního městečka na konci světa, u hranic s Kaliningradskou oblastí. Když už mají mladí poflakování dost, přemýšlejí, jak naložit se životem. Ania odjela studovat do Gdaňsku.

„Nemám v plánu vrátit se do Braniewa. Nebudu pracovat za nejnižší mzdu v zemi. Zůstanu ve Trojměstí. Všichni mladí odsud odjeli, zbylo jich jen pár. Ti, co mají k městu největší vztah. Tady můžeš pracovat jenom v armádě nebo u pohraničnicků. Hodně mých známých odjelo studovat do Trojměstí, ale vracejí se, protože armáda pořád hledá nové lidi. Však víš, jsou to jisté peníze. Od policie utíkají, protože armáda platí líp a oni pak nemusí při pochůzkách legitimovat své staré známé. Pohraniční stráž taky není špatná, ale tam je těžší se dostat. Kamarádi, kteří to zkoušeli, říkali, že ty, co jezdí do Kaliningradu, rovnou odmítají.“

Z Braniewa je to do Kaliningradu nějakých padesát šedesát kilometrů, o polovinu méně než do Olštýnu nebo Gdaňsku. Na mentální mapě je však Kaliningrad velmi daleko, z Braniewa tam skoro nikdo nejezdí. Občas se podaří nějaký společný projekt s vedením sousedního Mamonova, například školní výměna, ale tím to končí. Na druhou stranu tady lidé rádi opakují, že každý druhý obyvatel Braniewa byl v Rusku.

„Nevím, jestli tady mají Rusy rádi,“ říká Ania. „Jedni ano, druzí ne, a zbytku je to jedno. Hodně lidí vnímá Rusy prizmatem hranice, toho, jak se chovají pohraničníci. Nebo se dívají